UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Review of: M. van Rossem (2003) Heeft geschiedenis nut?]

van der Laarse, R.

Publication date
2006
Document Version
Final published version
Published in
Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden

Link to publication

Citation for published version (APA):
van der Laarse, R. (2006). [Review of: M. van Rossem (2003) Heeft geschiedenis nut?]. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, *121*(1), 111-113.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:11 Oct 2026

De kwaliteit van de artikelen is zonder uitzondering hoog. De aard van de stukken loopt echter nogal uiteen, wat gezien de discrepantie in de stand van het onderzoek over verschillende perioden en aspecten ook niet verwonderlijk is. Sommige onderdelen van de begripsgeschiedenis zijn de laatste jaren al zo grondig bestudeerd, dat auteurs van bijdragen voor deze bundel (zeker als ze zelf voortrekkers van dat onderzoek waren) in feite konden volstaan met een samenvatting van de meest recente inzichten. Wie *Blauwdrukken van een samenleving* kent, zal niet verrast zijn door de inhoud van het essay over 'De verlichte burger' van Joost Kloek en Wijnand Mijnhardt. Andere artikelen hebben meer het karakter van een onderzoeksverslag, waar de geur van vers verwerkte bronnen nog uit opstijgt, zoals die van Maarten Prak en Erika Kuijpers over burgerschap in zeventiende-eeuws Amsterdam, van Marijke Meijer-Drees over 'burgerlijke' zeventiende-eeuwse literatuur, van Myriam Everard en Mieke Aerts over het begrip 'burgeres' en van Evert van Uitert over 'burgerlijke' kunst in de negentiende eeuw. Een derde groep bijdragen biedt een soort mengvorm van de vorige twee typen: enerzijds samenvatting van bekende gegevens, anderzijds presentatie van nieuw materiaal. Tot deze categorie behoren onder meer de artikelen van Marc Boone over het laatmiddeleeuws burgerbegrip in de Zuidelijke Nederlanden, van Karin Tilmans over de politieke traktaten van noordelijke humanisten omstreeks 1500, en van Remieg Aerts over de waardering van het burgerbegrip vanaf de Bataafs-Franse periode tot heden. Verder bevat de bundel nog een paar stukken, die het beste als 'schetsen' kunnen worden omschreven: een beschouwing van Piet Leupen over middeleeuwse stadszegels als symbool van stedelijke identiteit en een essay van Tom Eijsbouts over een mogelijke verandering in de invulling van het begrip 'burgerschap' in het licht van het integratiedebat en de Europese eenwording.

Hoe verschillend qua aard ook, alle bijdragen hebben wel iets bijzonders te bieden. Alle artikelen zullen vast en zeker een rol gaan spelen in het historisch onderzoek en onderwijs en sommige misschien ook wel in de publieke discussie, zij het om uiteenlopende redenen: het ene stuk zal geciteerd worden omdat het zo'n bruikbaar overzicht van de stand van kennis geeft, het andere vooral omdat het belangrijke nieuwe bevindingen bevat of simpelweg omdat het tot tegenspraak prikkelt. Bovendien heeft de bundel als geheel een waarde die de som van de afzonderlijke bijdragen overstijgt. Dankzij de inzet van een keurbende van specialisten zijn de grote lijnen in de geschiedenis van het begrip 'burger' nu scherper en genuanceerder in beeld gekomen dan in losse artikelen of in een boek van een individuele historicus mogelijk zou zijn geweest. De waarde van het boek zou, vermoed ik, nog groter zijn geweest, als het middenluik wat meer evenwichtig was samengesteld.

C. A. Davids

M. van Rossem, *Heeft geschiedenis nut?* (Utrecht: Het Spectrum, 2003, 336 blz., € 17,75, ISBN 90 274 9067 8).

Het scheelde maar een haar of een markante televisiepersoonlijkheid was ons onthouden geweest. Bij vergissing bombardeerden de Engelsen tijdens operatie *Market-Garden* een Wageningse villawijk waar zich in een van de tuinen een kinderwagen met de kleine Maarten van Rossem bevond. Wie zijn lot op een zodanige manier met het wereldgebeuren verbonden weet, heeft enig recht van spreken wanneer hij zijn lezers bedient met een 180 pagina's lange

compilatie van beschouwingen over de oorzaken en het verloop van beide wereldoorlogen ter beantwoording van de vraag: heeft geschiedenis nut? Van een doorwrocht geschiedfilosofisch essay is weliswaar geen sprake, maar voor de liefhebber valt er veel te leren van dit evenementiële perspectief op de twintigste eeuw in de erudiete traditie van E. H. Carr en A. J. P. Taylor. Het voorval verduidelijkt eveneens Van Rossems nuchtere ironiserende toon als zijn opmerkelijk gevoel voor toeval en het menselijke tekort. Het valt daarom te betreuren dat dit deel 'Oorlog' niet afzonderlijk in een nóg uitvoeriger en zwaar geïllustreerde uitgave mét register is verschenen. Want de vele veldslagen en troepenbewegingen heb ik niet eerder zo puntig beschreven gezien in hun technologische en tactische ontwikkeling zowel als complexe wereldwijde samenhang. Dit betoog boeit van voor- tot eindspel, met als symbolisch slot het planten van de rode vlag op de zwartgeblakerde Berlijnse *Reichstag* en de Amerikaanse *Stars and Stripes* op de 150 meter hoge vulkaan Suribachi op het Japanse eilandje Iwo Jima — waar deze nog altijd wappert. Ook de kwestie van Hitlers intentionalisme en het Goldhagendebat over het Duitse antisemitisme wordt ons niet onthouden. En anders dan velen heeft Van Rossem evenzeer oog voor de periferie van de canon, getuige zijn revaluatie van Harry Mulisch' en Abel Herzbergs visie op de normaliteit van Adolf Eichmann in hun Nederlandse boeken uit 1962, dus een jaar vóór Hannah Arendts succesvolle mondiale toe-eigening ervan in *Eichmann in Jerusalem*. Want ook de holocaust-industrie kent zo zijn winnaars en verliezers.

Heeft geschiedenis nut? handelt echter niet alleen over oorlog, maar ook over kunst, cultuur en politiek. Helaas impliceert dit een flinke stijlbreuk, want de onder deze noemers gebundelde bijdragen zijn eerder in een kortademige stijl als columns voor *de Volkskrant* geschreven. Storend in verhouding tot het voorgaande is ook de wat al te persoonlijke toon van de in het zwart geklede commentator die ten voeten uit op de covers pronkt, en de gedateerdheid van sommige bijdragen met verwijzingen naar 'de herfstmaanden' of 'de afgelopen weken.' Toch biedt een herlezing van deze stukjes onderhoudende treinlectuur die zelden irriteert en regelmatig tot denken zet. Van Rossems diagnose van het Nederlandse gebrek aan collectief geheugen waar het gaat om de zegeningen van het poldermodel (het thema van zijn eveneens opgenomen oratie uit 1998) of zijn dwarse pleidooi voor vakbekwame technocraten (onder het motto: niet meer maar minder democratie!) zijn nimmer geestdodend. Dit natuurlijk niet in de laatste plaats vanwege de neoconservatieve maakbaarheidvisie die ons land — ondanks de roep om deregulering — heeft opgezadeld met de onzalige illusie alle toekomstige rampen te hebben uitgebannen.

Toch overtuigt Van Rossem niet wanneer hij Jo Tollebeeks 'flinterdunne' gedachte meent te moeten weerleggen dat de kritische intellectueel van het voorbije boekentijdperk in het huidige mediatijdperk door de vluchtige *tv-personality* is vervangen. Hoe veeleisend of gewichtig die rol van deskundoloog ook moge zijn, hij levert zelf hiervan het onbedoelde bewijs in een paginakorte beschouwing van de symboolpolitiek rond het Srebrenicadrama, die opent met de montere mededeling dat de auteur het rapport niet gelezen heeft 'omdat het veel te dik is.' Als deze trend echt onomkeerbaar is, dan wordt het misschien eindelijk tijd voor een volwassen Nederlandse televisiedocumentaire in Britse stijl over politieke cultuur en artistieke meesterwerken. Ik verkneukel mij nu al op Van Rossems kritisch commentaar op locatie bij Frank Gehry's spraakmakende museum in Bilbao of een ode aan Brueghels *Toren van Babel* 'life' in het

Kunsthistorisches Museum te Wenen — twee korte columns die smaken naar meer. Wie dan nog twijfelt aan het nut van geschiedenis is reddeloos verloren.

Rob van der Laarse

W. Bloemink, e. a., *Verborgen verleden. Bouwhistorie in Nijmegen,* D. J. de Vries, e. a., ed. (Utrecht: Matrijs, 2004, 160 blz., € 17,95, ISBN 90 5345 255 9).

Nijmegen heeft voor Nederland unieke kenmerken zoals de Romeinse oorsprong en er is een 'benedenstad' door de grote hoogteverschillen in het centrum. Al vroeg, in de twaalfde en dertiende eeuw, stonden er veel natuurstenen huizen. De rivierstad stond onder invloed van steden in het nabije Rijnland waaronder Keulen. Nijmegen was tevens een doorgeefluik naar de lage landen. Door oorlogsverwoestingen in 1944-1945 en door grootschalige sloop na 1945 verdwenen veel historische gebouwen.

Verborgen verleden bevat een deel van de resultaten van een bouwhistorisch onderzoek van driehonderd nog bestaande historische panden in de Nijmeegse binnenstad. Uitgave en onderzoek zijn onderdeel van het gemeentelijke project 'Het geheugen van de stad.' Bouwhistorisch onderzoek gaat verder dan de gevel; achter een negentiende-eeuwse voorkant kunnen zich bijvoorbeeld een middeleeuwse kelder of een zeventiende-eeuws dak bevinden. Het onderzoek richt zich op de ontwikkeling van kelders, muren, ruimtegebruik, stijlelementen, bouwmateriaal, draag- en kapconstructies. Uit balken werden monsters geboord waarmee door jaarringen-onderzoek de exacte leeftijd kon worden vastgesteld. De onderzoeken zijn verkennend en ze geven niet alle antwoorden. Vaak verhullen pleisterlagen het metselwerk en soms zijn delen van gebouwen niet toegankelijk. Bij veel panden is verdergaand onderzoek nodig. Aanvullende informatie is gekomen van archieven, beeldmateriaal en mondelinge bronnen. Een veelgebruikte bron is een schilderij uit 1669 met een zicht op alle huizen van de stad.

Verborgen verleden bevat tien artikelen van diverse auteurs. De artikelen gaan in op een specifiek gebouw of op een complex van gebouwen. Daarnaast worden thema's behandeld zoals stadskastelen of de invloed van een hoogteverschil van vier meter op een blok huizen. Bouwhistorie kan gezien worden als een verlengde van archeologie en de archeoloog Jan Thijssen behandelt in 'Romeins puin voor Middeleeuws Nijmegen, een stevige basis' (10-19) de ontwikkeling van de middeleeuwse stad en met name het grote aantal natuurstenen huizen. Het artikel had overzichtelijker gekund, bijvoorbeeld met een betere structuur en met kaarten van het beschreven gebied. Aansluitend geeft Frank Haans in 'De ontwikkeling van de huizenbouw tussen 1200 en 1875' (20-43) een historisch overzicht. Evenals Thijssen stelt Haans dat over de vroegste periode nog veel niet bekend is. Haans pleit voor een vergelijkende studie met Duitse Rijnsteden. Rond 1300 begon in Nijmegen het bouwen met de goedkopere baksteen. Er kwam een toenemende 'verstening' van de stad.

Dat ook rond 1900 door de economische groei veel is gesloopt en verbouwd in de binnenstad wordt wel eens vergeten. Frank Haans en Gerrit Korenberg besteden er aandacht aan in 'Een schoolvoorbeeld van cityvorming in de Molenstraat.' (132-144) Door de breedte en gunstige ligging van deze straat kwamen er veel nieuwe winkelbedrijven. Van de vroegere bebouwing bleef weinig over.

Kunsthistorisches Museum te Wenen — twee korte columns die smaken naar meer. Wie dan nog twijfelt aan het nut van geschiedenis is reddeloos verloren.

Rob van der Laarse

W. Bloemink, e. a., *Verborgen verleden. Bouwhistorie in Nijmegen,* D. J. de Vries, e. a., ed. (Utrecht: Matrijs, 2004, 160 blz., € 17,95, ISBN 90 5345 255 9).

Nijmegen heeft voor Nederland unieke kenmerken zoals de Romeinse oorsprong en er is een 'benedenstad' door de grote hoogteverschillen in het centrum. Al vroeg, in de twaalfde en dertiende eeuw, stonden er veel natuurstenen huizen. De rivierstad stond onder invloed van steden in het nabije Rijnland waaronder Keulen. Nijmegen was tevens een doorgeefluik naar de lage landen. Door oorlogsverwoestingen in 1944-1945 en door grootschalige sloop na 1945 verdwenen veel historische gebouwen.

Verborgen verleden bevat een deel van de resultaten van een bouwhistorisch onderzoek van driehonderd nog bestaande historische panden in de Nijmeegse binnenstad. Uitgave en onderzoek zijn onderdeel van het gemeentelijke project 'Het geheugen van de stad.' Bouwhistorisch onderzoek gaat verder dan de gevel; achter een negentiende-eeuwse voorkant kunnen zich bijvoorbeeld een middeleeuwse kelder of een zeventiende-eeuws dak bevinden. Het onderzoek richt zich op de ontwikkeling van kelders, muren, ruimtegebruik, stijlelementen, bouwmateriaal, draag- en kapconstructies. Uit balken werden monsters geboord waarmee door jaarringen-onderzoek de exacte leeftijd kon worden vastgesteld. De onderzoeken zijn verkennend en ze geven niet alle antwoorden. Vaak verhullen pleisterlagen het metselwerk en soms zijn delen van gebouwen niet toegankelijk. Bij veel panden is verdergaand onderzoek nodig. Aanvullende informatie is gekomen van archieven, beeldmateriaal en mondelinge bronnen. Een veelgebruikte bron is een schilderij uit 1669 met een zicht op alle huizen van de stad.

Verborgen verleden bevat tien artikelen van diverse auteurs. De artikelen gaan in op een specifiek gebouw of op een complex van gebouwen. Daarnaast worden thema's behandeld zoals stadskastelen of de invloed van een hoogteverschil van vier meter op een blok huizen. Bouwhistorie kan gezien worden als een verlengde van archeologie en de archeoloog Jan Thijssen behandelt in 'Romeins puin voor Middeleeuws Nijmegen, een stevige basis' (10-19) de ontwikkeling van de middeleeuwse stad en met name het grote aantal natuurstenen huizen. Het artikel had overzichtelijker gekund, bijvoorbeeld met een betere structuur en met kaarten van het beschreven gebied. Aansluitend geeft Frank Haans in 'De ontwikkeling van de huizenbouw tussen 1200 en 1875' (20-43) een historisch overzicht. Evenals Thijssen stelt Haans dat over de vroegste periode nog veel niet bekend is. Haans pleit voor een vergelijkende studie met Duitse Rijnsteden. Rond 1300 begon in Nijmegen het bouwen met de goedkopere baksteen. Er kwam een toenemende 'verstening' van de stad.

Dat ook rond 1900 door de economische groei veel is gesloopt en verbouwd in de binnenstad wordt wel eens vergeten. Frank Haans en Gerrit Korenberg besteden er aandacht aan in 'Een schoolvoorbeeld van cityvorming in de Molenstraat.' (132-144) Door de breedte en gunstige ligging van deze straat kwamen er veel nieuwe winkelbedrijven. Van de vroegere bebouwing bleef weinig over.